

УДК 378.147-021.311:364-785.4:7

Полторак Л.Ю.

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ

У статті розглядаються сучасні методологічні підходи, використання яких у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії має значний потенціал, а саме: особистісно-орієнтований, діяльнісний та системний. Подається загальна характеристика зазначених підходів та особливості їх застосування безпосередньо у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії

Ключові слова: майбутні соціальні працівники, методи арт-терапії, особистісно-орієнтований підхід, діяльнісний підхід, системний підхід

Полторак Л. Ю. Современные методологические подходы к профессиональной подготовке будущих социальных работников к использованию методов арт-терапии. В статье рассматриваются современные методологические подходы, внедрение которых в процесс профессиональной подготовки будущих социальных работников к использованию методов арт-терапии имеет значительный потенциал, а именно: личностно-ориентированный, деятельностный и системный. Подается обобщающая характеристика указанных подходов и особенности их применения непосредственно в профессиональной подготовке будущих социальных работников к использованию методов арт-терапии

Ключевые слова: будущие социальные работники, методы арт-терапии, личностно-ориентированный подход, деятельностный подход, системный подход

Poltorak L. Yu. Modern methodological approaches to training future social workers to use art therapy methods. This article reviews new methodological approaches that have great potential being introduced to future social workers in the process of training to use methods of art therapy, they are: personality focused approach, active approach and system approach. it also reviews general characteristics of mentioned approaches and their features used in future social workers training to use art therapy techniques.

Keywords: future social worker, methods of art therapy, personality focused approach active approach, system approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим етапом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії є вивчення педагогічних умов та методологічних підходів, які мають створити підґрунтя для ефективного та дієвого використання наявного потенціалу. Однак, сучасна педагогічна література не висвітлює належним чином зазначене питання, що створює гостру необхідність його детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науково-педагогічній практиці проблеми використання особистісно-орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців розглядали Р. Вайноли, О. Пехоти, І. Зязюна, В. Кан-Калика та інших. Наукові публікації І. Беха, Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна присвячені питанням використання у професійній підготовці фахівців діяльнісного підходу. О. Кустовська, О. Пономарьова, З. Решетова, В. Бутенко, Я. Стрельчук досліджували перспективи використання системного підходу. У своїх працях науковці звертають увагу на необхідність використання принципів зазначених методологічних підходів та розкривають їхній потенціал в умовах вищої школи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз педагогічної та психологічної літератури засвідчує, що науковці приділяють значну увагу питанням використання соціальними працівниками методів арт-терапії із різними групами клієнтів. Однак, відсутність у науковій літературі висвітлених аспектів професійної підготовки зазначених фахівців до використання методів арт-терапії та безпосередньо методологічного підґрунтя, яке має забезпечити ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників створює передумови для вивчення сучасних підходів та їхнього потенціалу.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті – ознайомитися із сучасними методологічними підходами, які можуть бути покладені в основу педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній літературі представлені різні підходи, які науковці пропонують використовувати як основоположні під час професійної підготовки майбутніх фахівців. Вважаємо доцільним опиратися на принципи особистісно-орієнтованого, діяльнісного та системного підходів.

Особистісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії. Особистісно орієнтоване навчання – це організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей тих, хто навчається. Метою цього навчання є створення умов для індивідуальної їх самореалізації, розвитку і саморозвитку особистісних якостей [3, с. 626].

Традиційне розуміння особистісно орієнтованого підходу було визначено у 60-і роки ХХ століття представниками напряму гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Р.Мей, В. Франкл), які стверджували, що повноцінне навчання можливе лише за умови виховання унікальної особистості, розкриття її індивідуальних особливостей. Особистісний підхід, таким чином, полягає «у сприянні усвідомленню суб'єктом освітнього процесу себе як особистості, у виявленні, розкритті можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно-значущих і суспільно-прийнятих самовизначення, самореалізації та самоутвердження» [2, с. 29].

Р. Вайнола вказує, що особистісний підхід передбачає створення умов, за яких суб'єкти навчально-виховного процесу, спираючись на індивідуальні особливості знаходять власні способи суб'єктивізації в окремих видах діяльності та в життєдіяльності в цілому [2, с. 29]. Таким чином, у центрі уваги особистісно-орієнтованого навчання постає унікальна, цілісна особистість, яка прагне максимальної реалізації своїх можливостей (самоактуалізації), відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна до усвідомленого та відповідального вибору в складних життєвих ситуаціях [12, с. 293]. Відповідно, основним цільовим вектором освіти має стати не тільки інтелектуальний розвиток учня, а й особистісний розвиток його як

соціального суб'єкта, що актуалізує цінність розвитку його здібностей до стратегічної діяльності, креативності, критичності, смислотворчості, системи потреб і мотивів, здатності до самовизначення, саморозвитку, позитивної Я-концепції тощо [6, с. 36].

Як зазначає О. Пехота, особистісно орієнтований підхід до професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців забезпечується комплексом умов щодо здійснення організації процесу виробничого навчання та виробничої практики, а саме: орієнтацію методів, засобів, прийомів і форм організації навчального процесу на особистість студента, врахування його пізнавальних можливостей, ціннісних орієнтацій, особистісного досвіду; формування суб'єкт-об'єктних відносин в процесі навчання, введення діалогізованих форм навчання; створення навчально-дидактичного комплексу, що надає студенту можливість вибору організації власного процесу навчання; надання студенту можливості вибору індивідуальної траєкторії навчання; створення умов для розвитку творчості студента в самостійній та колективній діяльності; активне стимулювання студентів до самостійної діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати у них можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння вміннями і навичками [8, с. 139].

Реалізація особистісного підходу під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії є невід'ємним компонентом, оскільки якісна підготовка у даному напрямку вимагає не лише наявності у студента відповідних знань, вмінь та навичок, але і відповідних якостей, рис характеру, життєвих переконань, які є необхідними для використання методів арт-терапії у професійній діяльності.

Для забезпечення ефективного процесу формування необхідних якостей особистості, доречним є дотримання принципів діяльнісного підходу, оскільки саме занурення особистості у практичну діяльність дає можливість студенту пропустити отримані знання через себе та зробити їх своїми. Теорія діяльнісного підходу розроблялася такими науковцями як І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. На законодавчому рівні діяльнісний підхід розглядається як спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [9]. Відповідно до положень діяльнісного підходу процес розвитку особистості залежить від тієї діяльності, в яку вона включена. Тобто, формування цілісної особистості неможливе без включення її в різноманітні види діяльності. Прихильники даного підходу вважають діяльність сутністю процесу навчання, а формування способу дій – кінцевою метою навчання [4, С. 3-11].

Реалізація діяльнісного підходу під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії передбачає збільшення кількості практичних занять і відпрацювання здобутих знань на практиці. Реалізація зазначеного підходу вимагає від вищої школи створення умов для відпрацювання отриманих знань не лише на заняттях, але і з реальними клієнтами.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії розпочинається з перших курсів навчання і складається із сукупності взаємопов'язаних між собою елементів, що створює необхідність розглядати її у площині системного підходу. Системний підхід до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії. О. Кустовська зазначає, що системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення [5, с. 5]. О. Пономарьова акцентує увагу на тому, що системний характер змісту навчання «забезпечує прищеплення студентам навичок системного мислення, уміння з системних позицій підходити до аналізу складних проблемних ситуацій та знаходити найбільш раціональні шляхи та засоби їх подолання з урахуванням наявних ресурсів, можливостей та обмежень». На думку З. Решетової, системний підхід сприяє співвіднесенню реальних професійних ситуацій з конкретним предметним матеріалом і формує високий теоретичний рівень узагальнення для вирішення практичних завдань професійної діяльності [10, С. 131-139].

Професійну підготовку соціальних працівників до використання методів арт-терапії також доцільно розглядати в межах системного підходу, оскільки вона є частиною педагогічної системи вищого навчального закладу, яка являє собою «сукупність відносно самостійних елементів, функціонально пов'язаних між собою стратегічною метою – підготовкою студентів до професійної діяльності та суспільного життя» [1, с. 17]. Необхідність системного підходу зумовлена тим, що проблема підготовки соціальних працівників до використання методів арт-терапії повинна бути предметом уваги не лише окремих кафедр та викладачів. Ці питання мають вирішуватися на основі комплексного використання освітнього потенціалу дисциплін гуманітарної та професійно-орієнтованої підготовки. Така підготовка розглядається не вузько-профільно, а комплексно, з урахуванням важливих чинників впливу у вищій школі, як навчальні заняття, практична діяльність, участь у конференціях, тематичних зустрічах, годинах спілкування, клубах тощо.

До основних принципів системного підходу відносяться: принцип цілісності, залежності кожного елемента системи від їх місця і функцій всередині цілого, структурності, взаємозалежності структури і середовища, ієрархічності [11].

Принцип цілісності під час професійної підготовки соціальних працівників до використання методів арт-терапії полягає в тому, що «стабільність, життєздатність, перспективність педагогічної системи буде забезпечено за умови, що її елементи взаємозалежні й підпорядковані одній стратегічній меті» [1, с. 17].

Принцип залежності кожного елемента системи від їх місця і функцій всередині цілого полягає в тому, що оволодіння усією сукупністю знань з арт-терапії, соціальні працівники повинні володіти знаннями у галузі загальної, вікової, гендерної та соціальної психології, психології особистості, соціології, соціології сім'ї, соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, основ психодіагностики, психологічного консультування, практикуму сімейного та групового консультування тощо. При цьому освіта соціальних працівників повинна будуватися на основі

міжпредметних зв'язків, які у сукупності забезпечать необхідні знання для використання методів арт-терапії у професійній діяльності. Тобто, для забезпечення ефективності педагогічного процесу знання з одних дисциплін повинні базуватися на знаннях інших дисциплін, що відповідно вимагає наявності чіткого місця кожної дисципліни в структурно-логічних планах навчання. У більш широкому розумінні, даний принцип враховує викладачів кафедр, студентів, бази практик як невід'ємні складові педагогічної системи, кожна з яких виконує чітко регламентовані функції.

Принцип структурності передбачає врахування зв'язків і відносин елементів педагогічного процесу. Важливість принципу структурності полягає в тому, що дослідження явища як системи можливе лише за наявності відповідних частин, які у сукупності складають цілісну систему і дають більш глибоке уявлення про явища, які вивчаються.

Принцип взаємозалежності структури і середовища базується на безпосередньому впливі середовища на структуру підготовки фахівців та навпаки. Тобто, система підготовки соціальних працівників повинна залежати від вимог середовища, тобто суспільства, оскільки саме суспільні потреби обумовлюють тих чи інших форм допомоги населенню. Оскільки система проявляє свої властивості у процесі взаємодії із середовищем, залежно від того, якою є система підготовки фахівців даного профілю так чи інакше будуть залежати і соціальні зміни, які будуть відбуватися у суспільстві.

Принцип ієрархічності у підготовці соціальних працівників до використання методів арт-терапії враховує можливість поділу системи на підсистеми і елементи. Цей принцип реалізується протягом усього періоду навчання, оскільки, починаючи з перших курсів, майбутні соціальні працівники починають засвоювати необхідні для використання методів арт-терапії знання із загальної психології, вікової психології, педагогіки, соціальної роботи із різними групами населення, психодіагностики тощо. На кожному наступному етапі отримані знання спираються

Висновки з даного дослідження. Проаналізувавши можливості кожного із зазначених підходів, вважаємо доцільним покласти ідею особистісно-орієнтованого, діяльнісного та системного підходів в основу педагогічного забезпечення процесу професійної підготовки соціальних працівників до використання методів арт-терапії, адже саме врахування їх принципів забезпечить формування у соціальних

працівників цілісної та якісної системи знань, умінь і навиків щодо використання методів арт-терапії у професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому автором планується написання ще кількох статей з цієї проблематики, зокрема: педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії.

Список використаних джерел:

1. Бутенко В. Г., Стрельчук Я. В. Формування культури морально-ділових відносин у менеджерів зовнішньоекономічної діяльності [монографія] / В. Г. Бутенко, Я. В. Стрельчук. – Херсон: Гринь Д. С., 2012. – 258 с.
2. Вайнола Р. Х. Реалізація особистісно-діяльнісного підходу в процесі професійно-орієнтованої практики майбутніх соціальних педагогів. // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: педагогічні науки. - №15-2. - С. 28-32.
3. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред. В. І. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Зязюн І. А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Київ: Вінниця, 2004. – Вип. 4. – С. 3-11.
5. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень [курс лекцій]. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.
6. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції / автори Л. Нестерова, П. Лузан, В. Манько, Т. Герлянд, О. Слатвінська, М. Шимановський, за заг. ред. Л. Нестерової. – К.: ІПТО НАПН України, Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: [навчальний посібник] / В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
8. Пехота О. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – [2-е вид., перероб.]. – Миколаїв: Вид-во «Гліон», 2007. – 272 с.
9. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (Державний стандарт, розд. 1) від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.31682.0>
10. Решетова З. А. Психологические основы профессионального обучения [Текст] / З. А. Решетова. – М.: Изд-во МГУ, 1985. – 207 с.
11. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 312 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19570411/menedzhment/menedzhment_sistema#771
12. Тобалянський Л. Л., Романовський О. Г., Бондаренко В. В., Понмарьов О. С., Черваньова З. О. Основи педагогіки вищої школи: Навчальний посібник. – Харків: НТУ «ХПІ», 2005. – 600 с.

УДК: 378.147:656.61:81'243:81'276.6(045)

Роменський О. В.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОРЯКІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В даній статті розглядаються питання необхідності вивчення іноземної мови курсантами вищих морських навчальних закладів у контексті професійної підготовки. Визначаються основні особливості роботи морських фахівців в умовах багатонаціональних екіпажів, характеризуються основні вимоги до організації роботи на судні в умовах побутових, професійних та екстремальних ситуацій. Аналізується необхідність використання навичок іноземної комунікації під час виконання професійних обов'язків моряків.

Особливу увагу автор звертає на проблемне навчання, як на один із сучасних методів вивчення іноземної мови з метою набуття курсантами вищих морських навчальних закладів іноземної комунікативної компетентності.

Ключові слова: іноземна комунікація, міжкультурний полілог, проблемне навчання, проблемна ситуація.

Роменский А. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности моряков сквозь призму межкультурной коммуникации. В данной статье рассматриваются вопросы необходимости изучения иностранного языка курсантами высших